

ALCĂTUIREA SCENARIULUI DUPĂ UN OBICEI POPULAR: ÎNTRE TRADIȚIA POPULARĂ ȘI DIDACTICĂ ACADEMICĂ (NOTE METODICE LA RITUALURI POPULARE)

BUILDING A SCENARIO AFTER A TRADITIONAL CUSTOM: BETWEEN A FOLK TRADITION AND ACADEMIC DIDACTICS (METHODOLOGICAL NOTES)

DIANA BUNEA,

conferențiar universitar, doctor în studiul artelor,
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Articolul vizează una din cele mai importante probleme metodologice cu care se confruntă studenții la cursul de Ritualuri populare, în cadrul pregătirii spectacolului de licență după un obicei popular – alcătuirea scenariului. Autorul propune un plan de lucru și atrage atenția asupra unui șir întreg de momente esențiale de care trebuie ținut cont în cadrul acestui proces. Planul conține mai multe etape: stabilirea personajelor, distribuirea rolurilor, notarea textului, trasarea unor linii principale și secundare de subiect, fixarea precisă a unor gesturi, elemente, dialoguri ce țin de ritualul propriu-zis. Totodată, autorii scenariului vor fi atenți la selectarea recuzitei pentru spectacol, lăsând loc și pentru anumite improvizații ce pot surveni în timpul interpretării.

Cuvinte-cheie: obicei popular, spectacol de licență, scenariu, etape ale pregătirii scenariului

The article addresses one of the most important methodological problems faced by the students in the Traditional Customs course, in the process of building a scenario after a traditional custom for the diploma show. The author proposes a working plan which includes some steps: determination of the characters, casting, writing the scenario, drawing the main and secondary story lines, precise fixation of ritual gestures, elements and dialogues which are present in the text. Also, the authors of a scenario must take care of the choice of stage property and leaving space for the actor's improvisation that can take place in the show.

Keywords: traditional custom, licence show, scenario, steps of building a scenario

Ritualuri populare reprezintă una din principalele discipline de specialitate pentru cei ce studiază canto popular la AMTAP. Din câte de știe, cea mai mare parte a folclorului nostru muzical o constituie obiceiurile, astfel încât cunoașterea lor aprofundată, promovarea și valorificarea ulterioară constituie obiectivele centrale ale acestui curs. Studiarea cursului are drept scop nu doar formarea profesională a tinerilor cântăreți, ci și păstrarea continuității poporului nostru pe acest pământ, aducând contribuția la cunoașterea obiectivă a trecutului nostru istoric, social și cultural. Studiarea obiceiurilor populare este menită să sporească și interesul tinerelor generații pentru tradițiile naționale, valorile culturii și folclorului românesc în general, să ofere un imbold pentru diverse activități de salvagardare a folclorului.

Un rol deosebit de important în studiul disciplinei îl are partea practică, ce include studierea materialelor muzicale ale obiceiurilor, alcătuirea scenariilor după obiceiurile populare și realizarea scenică a acestora, în cadrul spectacolelor prezentate la examenele de licență. Nu mai puțin important este și faptul că realizarea acestor obiective este legată și de cercetările individuale pe teren, studenții aducând obiceiurile din satele de unde vin sau de la bunicii care le-au mai păstrat în memoria lor.

Am indicat într-un articol anterior [1, p.284-285] asupra etapelor de pregătire ale unui spectacol după un obicei popular, în care alcătuirea scenariului de către studenți, împreună cu profesorul, ocupă un rol central în procesul multivalent al realizării complexe a acestuia, la examenul de licență având un impact determinant în ce privește obținerea unui rezultat final pozitiv. Este semnificativ faptul că autorii scenariului sunt înșiși studenții de la canto popular, ce îl scriu în strânsă colaborare și sub îndrumarea conducătorului cursului. Drept premise indispensabile scrierii unui scenariu au fost indicate [1, p.285] cunoașterea aspectelor extramuzicale și muzicale ale obiceiului ales pentru a fi pus în scenă; necesitatea consultării, utilizării și respectării autenticității surselor ș.a.

Conducând acest curs de mai mulți ani (din 1996), considerăm că tema abordată în articolul de față este una din cele mai actuale pentru studenții de la canto popular, care, de la an la an, necesită anumite precizări, reformulări și noi abordări. Iată de ce considerăm oportun să ne aplecăm o dată în plus

asupra acestui subiect (după părerea noastră, inepuizabil și pretabil unei discuții permanente), venind cu noi completări, explicații și recomandări.

Experiența ultimilor ani ne arată că studenții doresc să se implice cât mai profund și multilateral în procesul de pregătire a spectacolului de licență. Acest fapt vine în concordanță și cu procesele de regenerare și revigorare a creației populare tradiționale, a promovării proceselor de salvagardare a folclorului ce au loc la noi în republică. Participând la diverse manifestări, ei încearcă să adopte atitudini cât mai serioase față de moștenirea populară, simțindu-se „responsabili” pentru destinele acesteia, în virtutea vocației pe care vor să o urmeze. În acest context, spectacolul de absolvire vine ca o încununare a strădaniilor depuse și a studiilor efectuate pe parcursul anilor, fiind, în acest sens, un examen de maturitate profesională.

Autorii scenariului trebuie să aplice nu doar întregul arsenal de cunoștințe obținute, ci să demonstreze o atitudine de adevărat promotor al folclorului tradițional, să respecte cu strictețe fiecare detaliu al materialului folcloric de care dispun, să întrevadă în fiecare din detaliu caracterul tradițional. Pe de altă parte, ei trebuie să știe să discearnă între tradiționalul popular și stratificările moderne ulterioare. Lor le revine, de fapt, dificila sarcină de a prezenta un spectacol situat între tradiția populară și rigorile procesului didactic academic.

Pentru a le ușura, oarecum, această sarcină, înaintăm un șir de recomandări metodice, care, după părerea noastră, ar contribui la realizarea cu succes a scopului propus. Pentru început, indicăm asupra importanței procesului de selectare pentru examen a unui obicei popular, după criteriul „eligibilității” scenice, adică, dacă obiceiul respectiv se potrivește sau nu pentru o adaptare scenică. Spunem aceasta pentru că, după părerea noastră, nu toate obiceiurile folclorice întâlnite în spațiul românesc pot fi puse în scenă. Așa, din numerosul arsenal al acestora, trebuie să ometem câteva ce nu pot fi realizate scenic din varii motive (spre exemplu, obiceiurile funebre). Totodată, trebuie să înțelegem că aceste spectacole reprezintă o finalitate a unui proces didactic academic, ele reprezentând, de fapt, o remodelare, o reinterpretare a unor obiceiuri populare rupte din contextul lor tradițional. Fiind adaptate pentru scena de concert, ele capătă o funcționalitate „didactică”, iar calitatea lor trebuie să convingă comisia de examinare că studentul a însușit disciplina respectivă. Un astfel de scenariu trebuie să prezinte în același timp și un caracter informativ-cognitiv, cuprinzând (în special în text) cât mai multe „date explicative” despre obicei, despre anumite „gesturi rituale” pe care le cuprinde, informații ce sunt menite să clarifice detalii ce țin de personajele, funcționalitatea, structurile, simbolistica și semnificațiile obiceiului etc.

Totodată, în selectarea unui obicei popular pentru scenariu trebuie ținut cont și de amploarea acestuia în practica populară. Spre exemplu, durata obiceiului nupțial, chiar și în versiune modernă, variază cu aproximație de la 8 la 24 de ore sau mai mult, pe când în versiunea scenică la examen (fie și un singur fragment al nunții) acesta durează aproximativ o oră, o oră și jumătate. Întregul obicei conține, la rândul lui, numeroase ceremonialuri și ritualuri, indicate de specialiști [2, p.16-28; 3, p.174-175]. Astfel, este evident că studentul trebuie să știe să selecteze doar anumite fragmente pe care mai apoi să le îmbine într-un singur spectacol de licență. Spre exemplu, spectacolul de licență preconizat în acest an va cuprinde ritualurile: gătitul miresei, iertăciunea, zestrea, găina și legătoarea miresei.

De obicei, procesul de alcătuire a unui scenariu se desfășoară pe parcursul câtorva lecții și cuprinde mai multe etape. De remarcat aspectul creativ al acestui proces, în care studenții au posibilitatea atât să modeleze textul scris al scenariului, cât și să întruchipeze chipurile și caracterele personajelor, să elaboreze anumite scene și episoade, deseori de factură umoristică, ce, deși nu sunt obligatorii în cadrul subiectului ales, oferă originalitate și culoare întregului scenariu.

După alegerea obiceiului pentru scenariul de examen, urmează stabilirea personajelor specifice și distribuirea rolurilor între toți studenții de la canto popular, care vor interpreta spectacolul. Cea mai mare dificultate ce apare aici este, de regulă, lipsa băieților, astfel încât de multe ori autorii scenariului se limitează la personajele-fete (așa au fost, spre exemplu, spectacolele cu Șezătorile). Au fost și unele promoții, când unele fete mai „băiețoase” și-au pus haine de bărbat, pălării, și-au lipit mustați, și au

interpretat cu succes și mult haz rolurile ce le-au revenit (de naș, vornicel, colindător ș.a.). Recomandăm aici ca personajele să fie create reieșind din caracterele reale ale studenților-participanți, adică să fie scrise după tiparele personalităților acestora, pentru a le „facilita” interpretarea.

Notarea în scris a textelor scenelor și a dialogurilor principale constituie o următoare etapă în procesul de creare a scenariului. Deși în practica populară nu există texte scrise, în practica didactică este nevoie de fixarea scrisă aproximativ a 80-90 de procente din text. Totodată, ținând cont de faptul că obiceiul va apărea pe scena de concert, va fi nevoie ca textul scris să fie memorizat foarte bine. În baza textului bine memorizat, interpretul va putea improviza pe scenă în timpul spectacolului. Spunem aceasta pentru că este bine să se lase spațiu și imaginației creatoare a interpreților, pentru a improviza. La fiecare replică scrisă, întotdeauna mai pot fi adăugate în mod spontan câteva cuvinte, în dependență de inspirația și dispoziția de moment. Nu trebuie să uităm că este vorba de un spectacol de sorginte populară, de tradiție orală. Pe de altă parte, procesul improvizației nu trebuie să depășească anumite limite, ca să nu conducă spre acțiuni neprevăzute și să nu distragă participanții de la linia de subiect.

Improvizația rămâne a fi o piatră de încercare în scenă, iar pedagogul trebuie să o monitorizeze cu strictețe. De remarcat că „improvizatorii” trebuie să „colaboreze” între ei, să știe a purta un dialog, să fie atenți la fiecare replică fără a scăpa din vedere locul exact al scenariului în care se află; să încerce să anticipeze încotro îi va duce improvizația și să estimeze cum sau cât de firesc vor putea „ieși” din improvizație, adică se vor transfera înapoi la linia de subiect. O problemă aparține aici o constituie vocabularul, decența, educația și cultura fiecărui actor. De acestea, în ultima instanță, depinde o improvizație reușită.

Dialogurile, frazele scrise nu trebuie să fie banale, sterile, „de umplutură”, ci să poarte un caracter firesc, să fie interesante, informative (poate chiar explicative, spre exemplu, să conțină o „învățătură” a unui personaj mai în vârstă, o amintire a acestuia, o adresare celor tineri, etc.) și, nu în ultimul rând, în funcție de obicei, să conțină și o anumită tentă umoristică, o „vorbă de duh”, care poate fi inclusă practic în toate obiceiurile populare.

Un loc aparte revine utilizării proverbelor și a expresiilor populare, iar în dependență de obicei – a versurilor, ghicitorilor, cimiliturilor etc. În unele obiceiuri există fragmente întregi de text recitat, cum sunt orațiile de nuntă, care, evident, pot fi incluse în scenariu și interpretate ca atare.

Un alt aspect este legat de respectarea vocabularului popular în cadrul scrierii scenariului, iar în procesul de lucru asupra realizării scenice se va atrage atenția asupra păstrării pronunției populare, pe parcursul întregului discurs. Într-un obicei popular, fie chiar și în versiune scenică, este impropriu utilizarea unui limbaj literar, presărat cu neologisme. Dimpotrivă, este binevenită utilizarea arhaismelor și a graiurilor locale caracteristice zonelor.

Trasarea unor linii principale și secundare de subiect implică o foarte bună cunoaștere a modului de desfășurare a ritualului ales. Deși este posibilă și menținerea unei singure linii de subiect, totuși, recomandăm autorilor de scenarii să includă și linii secundare. Printre cele mai „solicitate” sunt dialogurile dinamice și deseori cu tentă umoristică dintre: o babă și un moșneag; bunică și bunel; fata mare și flăcăul care îi face curte; părinți – personaje care se pot încadra cu ușurință în cadrul multor obiceiuri. Aceste dialoguri ce se desfășoară „în paralel” cu subiectul central (spre exemplu al fragmentelor din nuntă, șezătoare ș.a.) oferă spectacolului un plus de personalitate și originalitate și mereu sunt bine primite de public.

Fixarea precisă a unor gesturi/elemente/dialoguri ce țin de ritualul propriu-zis și, eventual, de non-ritual constituie o altă fază a creării scenariului. Remarcăm că la această etapă sunt absolut necesare marcarea și accentuarea în scenariu a momentelor esențiale, ce țin de funcționalitatea obiceiului. Mai mult, dacă scenariul permite formarea unor astfel de dialoguri, să fie inclus, cât se poate de detaliat și explicit, un „mesaj informațional”, adresat publicului, care ar conține date despre „rostul” ritualului și importanța lui în viața socială sau personală a actanților, acțiunile benefice, augurale ale acestuia etc.

În acest context, este interesant că toți participanții la interpretarea unui ritual, alături de spectatori, fără de care acesta nu poate avea loc, se transferă, în astfel de momente, „în afara timpului”

conștientizând cât se poate de adânc „spiritul național” al obiceiului, în convingerea că participă și contribuie la păstrarea și transmiterea generațiilor viitoare, a acestui valoros patrimoniu popular.

Scrierea unui bun scenariu la ritualurile populare implică, de asemenea, o bună cunoaștere și respectarea unui șir întreg de reguli și principii ce țin de dramaturgie, scenografie, actorie și regie. Deși aceste principii sunt inerente și structurilor oricărui obicei popular, transpunerea scenică necesită o atenție sporită asupra acestora.

Generalizând cele expuse, trebuie să menționăm anumite aptitudini de care trebuie să dea dovadă studentul în procesul de lucru asupra scenariului. Mai întâi de toate, el va aborda o viziune amplă și de ansamblu asupra întregului, va fixa momentele esențiale ale ritualului, va generaliza și, totodată, va detalia și evidenția anumite segmente verbal-muzicale, va crea o galerie de personaje „vii”, conturând caracterul fiecăruia, notând fiecare replică din cadrul dialogurilor, respectând limbajul și vocabularul popular ș.a.m.d. În acest context, studentul trebuie să cunoască subtilitățile limbii vorbite, dar și a celei literare. Astfel, pe lângă o foarte bună cunoaștere a obiceiurilor și a variantelor sale regionale, „dramaturgul-student” trebuie să mai știe să îmbine în mod cât mai firesc și desăvârșit, cât mai insesizabil, mai autentic posibil fiecare din aceste momente.

Tot în procesul de alcătuire a scenariului nu trebuie scăpat din vedere și un alt moment important, legat de recuzită. De cele mai dese ori, aceasta are un caracter simbolic, fiind ancorată în tradiție și în ritualul concret și trebuie prevăzută din timp. Spre exemplu, în ceremonialul nupțial al zestrei ar fi necesară prezența unor obiecte cum sunt pernele, țealele, covoarele mari sau scoarțele mai mici etc., ca unul din momentele tradiționale esențiale ale obiceiului. Tot în cadrul nunții sunt necesari colacii și busuiocul, iar pentru alte obiceiuri - spicele de grâu (în Drăgaica), crenguțele de măr înflorit (în Sorcova) ș.a.m.d.

Drept recuzită pot fi considerate și bucatele special pregătite, spre exemplu, în cadrul nunții (sarmale, pilaf ș.a.), a obiceiurilor de iarnă (barabuște, babă, turte cu mac în ajunul Crăciunului), la obiceiurile lăsatului de sec (plăcinte și mâncăruri din carne) etc.

Recomandarea noastră, venită din experiența mai multor examene, este că „în jurul” acestor obiecte de recuzită tradițională se poate și trebuie de alcătuit dialoguri și chiar scene întregi ale scenariului. Spre exemplu, la unul din examene (în 2012) a fost prezentat ritualul coacerii colacilor pentru colindători, în care absolventele au adus în scena o bucată de aluat din care s-au împletit colacii, iar textul fragmentului – de altfel, foarte cuprinzător - s-a axat în întregime pe acest proces, pe semnificațiile ce le are colacul în ritualul dat și pe explicațiile legate de tipurile de colaci și destinarii acestora. Astfel, doar o singură piesă de recuzită poate „umple” un întreg fragment al spectacolului de ritual.

În general, crearea acestor fragmente de text este dictată de necesitatea de a explica publicului rostul prezenței obiectelor (sau a bucatelor) respective în cadrul ritualului, dar și de a accentua gesturile rituale efectuate de interpreți prin intermediul acestora.

Recuzita are și un important rol spectacular, de care depinde în mare măsură frumusețea și caracterul reprezentației. De fiecare dată, toate recuzitele și chiar mobilierul au fost aduse în scenă de acasă, de către studenți și profesori, de la persoane care mai știu a confecționa, păstrează și prețuiesc valorile populare. Studenții își depun străduința și deseori în scenă pot să apară adevărate capodopere etnografice.

Un rol decisiv în scenariu îl are selectarea repertoriului muzical-poetic. Partea muzicală reprezintă „miezul” spectacolelor de licență a studenților de la canto popular. Preconizând să elucidăm acest aspect într-un articol ulterior, ținem să subliniem aici importanța faptului ca repertoriul muzical selectat trebuie să provină dintr-o singură zonă folclorică sau chiar să fie din unul și același sat.

Referințe bibliografice

1. BUNEA, D. Note metodice: transpunerea scenică a unui obicei popular. **În:** *Studia universitatis*, nr. 5(35), 2010, p. 283-286.
2. BADRAJAN, S. *Muzica în ceremonialul nupțial din Basarabia: Cântecul miresei*. Studiu monografic. Chișinău: Epigraf, 2002, 236 p.
3. CHISELIȚĂ, V., BADRAJAN, S. Repertoriul de nuntă. **În:** *Arta muzicală a Moldovei. Istorie și modernitate*. Chișinău: Grafema Libris, 2009, p.166-195.

4. GHINOIU, I. *Mică enciclopedie de tradiții românești*. București: Agora, 2008, 360 p.
5. GHINOIU, I. *Obiceiurile populare de peste an*. Dicționar. București: Editura Fundației Culturale Române, 1997, 284 p.
6. ȘTEFĂNUCĂ P. *Folclor și tradiții populare*. Vol. I, 360 p.; Vol. II, 510 p. Chișinău: Știința, 1991.